

ALEXA KÁROLY

Rendhagyó utószó

ALI KEZEI HOSSZÚAK (NEMZETI KÓD,
MAGYAR IDŐK, 2016. JÚLIUS 2.)

Nagy bajban lennék, ha „le kellene fordítanom” a címet. Ha meg kellene neveznem ezt az „Alit”, aki egy korai Jókai-regényből, A janicsárok végnapjaiból (és Dumas Monte Christo-jából) kéredzkedett ide az emlékek működésének rejtélyes hullámain, ide ebbe a szomorú, nyomorúságos, jóvátehetetlen magyar történetbe.

2015. december 17-én meghalt Kurucz Gyula, az író. Hosszú-hosszú betegség után, de mégis váratlanul. Egyetemista korunk vége óta ismerősök voltunk, amikor ő

*Egy születésnap. A. K., A. K-né, Kurucz Gyula, Esterházy Péter, Margócsy István,
Czakó Gábor, 1985. június*

az írói, én meg a szerkesztői-kritikusi pályakezdéssel küszködtünk; a kezdet kezdetén pályatársai legjobbjai-legígéretesebbjei között volt a helye; különösen imponált nekem, ahogy az ország legkeletibb sarkáról mesélt, Buj, Lónya, a „részek” itteni tájainak református elkötelezettségéről; hamarosan barátok lettünk, aztán egészen közelivé vált a kapcsolatunk az irodalmi zajgásban és a magánéletben is. Hol ő közölte a cikkeimet, hol én írtam méltatást az ő könyveiről, születésnapoztunk és disznót vag-

tunk nálunk, szilvesztereztünk náluk Máriaremetén, „hivatalos” vendég voltam nála Berlinben. A kevesek egyike volt, aki előtt mindig nyíltan beszélhettem. Azután hosszú évekre megszakadt a kapcsolatunk. Negyvenedik születésnapom képein ott van, az ötvenedikén nincs. Nem emlegették mások – hajdani társak és írókollégák – sem, jó-szerivel sehol, külföldön élt-dolgozott sokáig több futamban, új könyveiről nem esett szó. Az Írószövetségben díjakra nem javasolták. Távollévő lett.

Olykor összeakadtunk politikai vagy irodalmi rendezvényeken, köszöntünk, semmi több, elmentünk egymás mellett, aztán ki tudja milyen sugalmazásra, talán

Egy szilveszter. Kurucz Gyula, A. K., 1982.

mert betegségéről értesültem, tavaly tavasszal e-mailben megkerestem és novellát kértem tőle közlésre a lapomba, az Életünkbe. Hadd írjam le a dátumot: 2016. április 29-én válaszolt, vagy tíz évnyi némaság után. „Kedves Karesz! Az utóbbi időkben írás helyett a tudómba beférközött hivatlan vendéggel való huzakodás kötött le, ami ennyi idő után sem dőlt el semerre. Azelőtt azzal a rejtéllyel foglalkoztam: miért volt olyan fontos, hogy elhitesseék rólam – ügynök lettem volna, s miért öltek ebbe annyi energiát, hogy még vélt barátaimat is megvezették. A tumor miatt csak a tények állnak világosan, a szöveg nem létezik.”

A szöveg létezik, mert megíródott. Valamikor a tavalyi év nyarán, a legsúlyosabb kezelések kezdetekor fejezte be: Mire (kinek) jó egy ügynök? – címmel. Ez az utolsó könyve – kisregény méretű irat. Kutatás önmaga után – életrajz, pályakép. Vallomás, de tettenérés is. Nyomozás, leleplezés – számonkérés nélkül. Szigorúan tiszta mondatok – olyan ember beszél itt, akinek az ellenfele már nem a kortársi gyalázatosság,

hanem a halál. Nem valamiféle patetikus üzenet az utókornak, nem valaminő vad ki-rohanás a tönkretevői ellen, hanem tudomásulvétele a múltnak. Egy – azaz: a végső – kötelezettség teljesítése. A kirekesztett beszél a végső kirekesztődés elfogadásával. Kurucz a sárospataki kollégiumban tanult, ahol „a vakolatba is beivódó hagyomány” ezeket az értékeket tette természetessé és az ott felnőttek számára magává a természetükké: „hazaszeretet, kötelesség, felelősség, tisztesség, puritán szigor, munka”. Nincs okunk nem hinni a kései emlékezőnek. A protestáns-kálvini teológia és etika fundámentuma a predestináció, Isten elrendelő akaratának a tudomásul vétele, ami azonban nem ment föl az alól, hogy szüntelenül a jóra, a helyesre, a létezés javára törekedjünk. De ezt nem Kurucz Gyula írja utolsó művében, hanem én, aki elolvashattam ezt a könyvet. Magamba szállva és fogamat csikorgatva. Mert én is azok közé tartozom, akik hittünk a hamisságnak, akik elfogadtuk igazságnak a leggyalázatosabb rágalmat, akiket „megvezettek”. Akik tudomásul vettük a tudomásul vehetetlent.

A nyolcvanas évek legvége, az új évtized legeleje – Kurucz Gyula még éppen nem kulturális diplomata, én meg még éppen nem vezérigazgató, az Antall kormány szolgálatában. Az az idő ez, amikor Csoóri Sándor elkezd közölni a Hitelben a Nappali hold című elmondhatatlanul botrányt és rágalomhadjáratot kiváltó esszéjét. Ez a Hanák Katalin-ügy és a Hordót a zsidóknak hazugságok ideje. És nemsokára nyilatkozik egy bizonyos Landesmann nevű rabbi (az általam főszerkesztett Heti Magyarország című lapban), hogy mi a véleménye a magyarság „teljesítőképességéről”. És folytathatnánk. Nem tudtuk még, hogy mi is a „karaktergyilkosság”, de már buzgón gyakorolták rajtunk. Kurucz tehát beszélgetni hív, az – akkor még éppen létező – Corvin étterembe, máig meg tudnám mutatni, ha a hely megvolna, hova ülünk, feleségével hármásban. Átellenben egy oszlop mellett Kornis Mihály ebédel, újságjába hajol, márkából habzsol valami ragacos dolgot. Talán már formálgatja a mondatot: „Mi liberálisok..., mi még sokkal jobban gyűlölünk titeket, mint ti minket.” Innen viszont Kurucz Gyuláé a szó:

„A hazatérése után végiglátogatta barátait. A-val találkozáva elámult cimborája fagyos képén. Érdeklődésére az hamar ki is bökte: azt hallotta igen megbízható forrásból, hogy Gy. ügynök volt. Gy. szólni sem tudott a döbbenettől. Aztán külön ültek egy asztalhoz, s elmesélte: miféle idióta módon kísérletezgettek vele, s hogy soha egyetlen jelentést nem adott, sem írásban, sem szóban. A. bár hitt neki, nem igazán értette, miért érkezne ez a hír most több csatornán, ha nincs semmi alapja.” Kurucz mondatai egyes szám harmadik személyben szólnak – alighanem, mint a szakmáját jól ismerő író – okkal tartóztatta magát az oly robbanásveszélyesen „alanyi” egyes szám első személyű elbeszélő módtól. Mert az „érdekeltségét” saját sors történetében csak úgy érezte hitelesen-hitetően előadhatónak, ha a tények beszélnek, nem az alany. Ennek a végső beszámolóinak fő íve ezeknek a belüleges „kísérletezgetéseknek” (és titkolt háttér tartományaik belső mozgásainak) a folyamatrajza, Kurucz emlékei és levéltári meg „szakirodalmi” kutatásainak az összefoglalása. Én sem és más sem talált semmi bizonyítékot ellene. (Az Állambiztonsági Hivatal Történeti Levéltárában tőle semmi, róla mind-

össze három oldalnyi szöveg lelhető fel. Ami negyedfél évtizedes nyilvános közéleti pálya esetében önmagában is abszurdum.)

Ám innen már kapcsolatunk soha nem lett olyan, mint régen. Hullámzott, de valahogy mindkettőnk emberi viszonylatai a másiktól függetlenül épültek, változtak.

És – térjünk vissza a szorosabb kronológiához – 1990-ben elköveti a „tragikai vétséget”, amit minden ellene indított politikai támadás során használni fognak: cikket ír a Hitel 20. számában Üldözök és üldözöttek címmel a zsidókérdésről. (A lap következő számában fog majd elbúcsúzni egy farizeus irományban szegény Esterházy

Egy disznóölés. Czákó Gábor, Kurucz Gyula és A. K., 1986. január

Péter a Hitel olvasóitól, Csoóri említett írására hivatkozva. „... nem akarok olyan mondatok közelében lenni, mint amilyeneket ott olvasnom kellett...” Máig sem merem eldönteni Esterházy „búcsúszimfóniájáról” – egyik őse, bizonyos Pompakedvelő Miklós egyik jó nevű alkalmazottjára, bizonyos Joseph Haydnra és egy hajdani sztalinista anekdotára emlékeztetve, hogy..., hogy „megrendülve” vagy „megrendelve...” Kurucz mindenestre „ezzel aláírta a saját halálos ítéletét”. Meg azzal, hogy egy német nyelvű antológiában kiadja a Nappali holdat. Innentől írja ki magát végleg a „kánonból” – amit azok működtetnek, azok az „ellenzékiek”, akiknek zömét a korábbi években ő juttatta osztrák, svájci, nyugatnémet kiadókhöz és fellépésekre. 1991-től a Magyar Ház igazgatója Berlinben. Ami egyenesen tűrhetetlen, hiszen ez az a pont Európában, ahol „mindenki” otthonosabban érzi magát, mint Antall József Magyarországon, „mindenki, aki számít”. Berlint csak a henye szóhasználat mondhatja „hídfőállásnak”. Sokkal több annál. Metafora.

1994-ben készültünk az új választásra: a „liberális” ellenzéki hisztéria soha nem észlelt mélypontokra juttatta a magyarországi politikát és nyilvánosságot. (Hogy aztán ezzel ágyazzon meg a Horn-féle végleges és végzetes privatizációra alapozódó „gazdaságpolitikának.”) Ahogy a Kurucz ellen 1994 tavaszán meginduló támadásokra visszaemlékszem, elképesztő volt az a szervezettség, ami ama „bizonyos” magyarországi csoportérdekeket be tudta vonni a német és az európai politika hálózataiba, jelentéktelen egyházi eseményeken át a berlini szenátusig, s ki tudja meddig. Ehhez pedig kellett egy magyar rezidentúra. Meg is lett. De hát – vonhatjuk meg a vállunkat – annyi történt, hogy 1995-ben két magyar váltotta egymást Berlin közepén, az meg kit érdekel, hogy az egyik Moszkvában végzett és maoista (volt), a másik meg Debrecenben végzett és református (maradt). Gyula megtalálta végső helyét kedvenc fájának lombjai alatt. Mi meg Jókait olvasunk. (De Dumas-ba is szívesen belefelejtkezünk.)

FÜGGELÉK

1. *Az Életünk 2015. 6. számában jelent meg A Papiros című elbeszélése (utolsó életének egyetlen publikációja). Ez szövege radikális átírata a 1971-es eredetinek, amely pályára lépő generációja egyik ikonikus alkotása volt, s amely A mákszem hölgy című kötetében jelent meg 1974-ben. Ez volt „Gyula” második könyve. Az én példányomban be vannak jelölve az ilyesféle skandalizáló-ritmizálható sorok: „torkig tele hajdani jó kulacsom”, „bújtja gyilokra indulata, a pénteki gyilkos is ő”, „végül is ott a hazám”... Allegória, stilizáció: a magányba kényszerülő prófétaság. A/egy „papiros” – mint az életmű eleje és vége.*
2. *Az 1994 tavaszán beinduló offenzíva dokumentumait érdemes volna összegyűjteni és az ügynök-könyv függelékeként megjelentetni, összevetve a magyar belpolitikai nyilvánosság liberális tematizálásával és pl. az – én gyűjteményem szerint – elsőként megszólaló Kertész Imre „német” karrierjének felépítésével. (Új fordítás, díjak a 2002-es Nobel-díjig.) Kertész interjúja: Beszélő, 1994. március 3. Ezt követi Ungváry Rudolf cikke: Ki árt Magyarországnak, Népszabadság, 1994. február 23. Kurucz válasza és Ungváry viszontválasza, Népszabadság, 1994. március 7. Nadas Péter 7 darabos dokumentumgyűjteménye, kommentárral és szövegekőzi „szövegillusztrációkkal) a Kritikában jelent meg, az 1994. 6. számban. Kurucz válaszul küldött nyílt levelét a lap az évi 8. számában közölte. Természetesen nem önmagában, hanem Nadas és Ungváry válasz-válaszával. Kurucz cikke mintegy öt hasáb, a másik kettő együttessen tíz... És akik még felsorakoztak... Mészöly Miklóstól Esterházy Péterig.*
3. *„1983-ban megírta legantikommunistább, kompromisszumok nélküli regényét. Három évig folyt a betiltási játszma: kedves szerkesztői állandóan számítgattak: mikor ki a 'szuperlektor', mikor lenne esély átnyomni a könyvet. Volt, amikor telefonon riasztották: azonnal vigye haza a kéziratot, még a szerkesztőségben sem maradhat. Végül 1986-ban megjelent a Szépirodalminál. Számára ezzel valami eldőlt. Ha egy*

diktatúra ilyen, a létere törő könyvet enged megjelenni, akkor elveszítette elemi önvédelmi képességét. Most már csak idő kérdése lehet a változás, gondolta.” Ez a könyv a Lukács evangéliuma. Ezekkel a szavakkal dedikálta: „A. Karesznak jó öreg, teherbíró barátsággal és szeretettel.” A könyvet, mint „református regényt” hol másutt tudtam méltatni, mint az egyház Confessio című folyóiratában? A cikk végén megakad a szemem egy mondaton, ami ma kap igazi súlyt: „Ezzel a fölfogással csak kiszakadni lehet, befogadást nyerni nem. A senki földjére kerül Kiss Lukács, de tekinthetjük őt egy kettős csapda foglyának is...”

4. Asztalomon „Gy.” könyvei. Telefirkálva mindegyik, láthatóan figyelmesen olvastam hajdani címzettként. Ajánlásokkal ellátva majd’ mindegyik. „... és a családnak barátsággal”, „jó, öreg barátsággal”, „meleg szeretettel”, „református elfogultsággal és barátsággal”, „... mert hogy: a barátságnak kell áthidalni a szörnyű üresjáratokat. K. Gy. (barát)”, „csak úgy – barátsággal”, „... ilyen múlttal is – barátsággal (jelennel) és szeretettel”, „egy nem mutatós rokonszenv nem mutatós jeleként”, és – hadd írjam le még egyszer – a Lukács evangéliumában: „A. Karesznak jó öreg, teherbíró barátsággal és szeretettel...” Majd’ mindegyik dedikációban ott a „barátság” szó, a barátságé, amit éppen olyan nehéz megtartani, mint amilyen könnyű eltékozolni, de amit mindennél nehezebb visszavenni a pusztító időtől. És mit kezdünk akkor azzal szóval, hogy „szeretet”?